

גיליונות לעיון בפרשת השבוע
 ערוכים בידי נחמה ליבוביץ
 יו"ל ע"י מוסד תורה והשכלה לטובת תלמידי תורה
 הסתדרות נטי מזרחי באמריקה
 מהדורה מיוחדת בשביל ההסתדרות הציונית העולמית
 המחלקה לחנוך ותרבות חורגים בגולה

כ"א - י"ג חטאו של משה.

חוקת (תשי"ח)

הערה: דעות שונות בחטאו של משה הובאו בגיליון חקת תש"ו, הגליון ההוא עובד אח"כ והורחב ע"י הרב י. יעקבסון בספרו "בינה במקרא" תל-אביב תשי"ג עיין טס. גליוננו זה עוסק בעיקר בנחמה דעתו של הרמב"ן שלא הוכחה בגליון ההוא.

רמב"ם טמונה פרקים פרק ד':
 ...טעוין לכוון אל המעשים הממוצעים, וטלא לצאת מהם אל קצה מן הקצוות הטנים, אלא על דרך הרפואה וההתנגדות בהפך...
 ואתה יודע שאדון הראטונים והאחרונים, משה לבנו, כבר אמר עליו השם יתברך: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" (במדבר כ', י"ב); "על אשר מרינתם את פי למי מריבה" (טס, כ"ד); "על אשר לא קדשתם אותי" (דברים ל"ב, ז"א). - כל זה וחטאו, עליו השלום, הוא, שנטה לצד אחד הקצוות במעלה אחת שבמעלות-המדות, והיא הטבלנות!
 כאשר נטה לצד הרגזנות, באמרו: "שמעו נא המורים" (במדבר כ', י"ז), דקדק עמו הקבה"ו: "סיהיה אדם כמוהו מתרגז לעיני עדת ישראל, במקום שאין הרגזנות ראויה, וכגון זה באדם שכמותו חלול השם הוא, שכן תנועותיו כלן ודברותיו, הכל למדים מהם וחומדים בהם האשר בעולם הזה ובעולם הבא. ואיך ידאו בו הרגזנות, והיא ממעשי הרעים, כמו שבארנו, ואנה נובעת אלא מתכונה רעה שבנפשו. אבל אמרו בענין הזה: "מרינתם את פי" אינו אלא כמו שאבאר. וזה, שלא היה מדבר עם עמי הארץ ולא עם מי שאין להם מעלה, אבל עם קהל שהקטנה שבנטיהם הייתה כיוצא בן ברוי, כמו שזכרו החכמים. - וכל מה שיאמר או יעשה, יבחנוהו. וכאשר ראוהו שהתרגז, אמרו: "ודאי אין הוא, עליו השלום, מאלה שיט להם פחיתות מזה! ולולא ידע שהאלהים התאנף בנו על דרישת המים ושאנחנו הכעסנוהו, יתברך, לא היה מתרגז". ואנו לא מצאנו לשם יתברך שהתרגז או שכעס בדבריו עליו בענין הזה; אלא אמר: קח את המטה והקהל את העדה, וגומר (במדבר כ', ח"י). והנה יצאנו מענין-הער, אבל התרגזו ספק מספיק החורה, שנאמרו בו דברים רבים ונאמר פעמים רבות: "איזה חטא חטא?" וערך מה שאמרנו אנחנו מול מה שנאמר בה. והאמת תעשה דרכה.
 (כ"ג הכוונה המונה לפי המקור הערבי מאת א.בן ישראל. מוספס במגילות של "אבות")

רמב"ן ח ד"ה קח את המטה
 החטא במה ובהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב; ורס"י פרט מפני שצוה אותם "ודבריתם אל השלע" ולא אמר: "והכיתם", שאלו דבריו היו הקבה"ו מתקדש לעיני כל העדה ואומר: "ומה השלע הזה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקבה"ו, אנו על אחת כמה וכמה!" - ודברי אגדה הם, אבל לא נתחווירו, כי מאחר שצוה "קח את המטה" יש במשמע שיכה בו, ואלו היה רצונו בדבור בלבד, מה המטה הזה בידו? וכן בחכות מצרים שאמר (טס' ז' ט"ו): "והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך" והוא להכות בו. ולפעמים יאמר: "נטה את ידך" ורצונו לומר: "להכות במטה" כי הכתוב יקצר בדבר הנשמע; ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה, כי הכל שווה אצל השלע.

ועוד: למה אמר בזה (דב' ל"ב כ"א) "מעלתם בי" והצוה בדבור אל השלע הזה הוא מה שזכר במעשה, צוה שיאמרו והיא שומעת, כי ה' יוציא מים מן השלע הזה, כדרך (יהושע כ"ד כ"ז) "כי היא שמעה את כל אמרי ה' אשר דבר עמנו", וכן עשו (כ' י"ז) "ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני השלע ויאמרו להם: שמעו נא הבריות, המן השלע הזה...". והנה השלע שומעת באמרו כן לכלם.

וטענות רבות למפרשים בחטא הזה, כבר טחר בו ר' אברהם (=ראב"ע) דברים רבים מהם...

...והרב ר' משה (=הרמב"ם) טבר בו טברא ואמר כי משה רבנו ע"ה חטאו הוא, שנטה לצד הרגזנות באמרו: "שמעו נא המורים" - דקדק עליו ה' ית' סיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שלא ראוי בו הכעס, וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא - חלול השם, מפני שמתנועותיו ומדבריו כלם היו למדים והיו מקוים להגיף בהם אל הצלחת העולם הזה והעולם הבא, ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות... וכן הלאה ע' לעיל דברי הרמב"ם, והם מובאים ברמב"ן ע' "והאמת תעשה דרכה".

והוסף על הכל הבלים, ההכחוב אמר (כ' כ"ד) "מרינתם את פי", שעברו את דברו, ואמר (כ' י"ב) "לא האמנתם בי" - שלא האמינו בו, (אם כן) אין העונש בעבור שכעס, ויותר היה ראוי סיהיה הענש על משה כשקצף על פקודי החיל בחנם (ל"א י"ד)!

והכתוב לא ספר כלל שבע, כל "שמעו נא המורים" - תוכחת, כדרך (דברים ס') "מורים הייתם עם ה'".

ועוד: כי אהרן לא כעס מימיו, כי בשלום ובמיטוד הלך מעודו.

ועוד: טאי אפשר שלא היה כעס גדול מאת ה' עליהם, בעטות מריבה עם משה בכל הנסיונות במדבר, חטא הגדול שיאמרו ('כ' ה') "למה העליתנו ממצרים", שירצו להיות עבדים לטונאיהם בעבודת פרך, מלהיות עם אלוהים כבן העובד את אביו. וכן אמר הכתוב ('יא כ') "יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמור: למה זה יצאנו ממצרים?" ובפעם הראשונה אמרו פחות מזה (שמות י"ז ג'): "למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא" והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה, כמו שאמר ('ט' י"ז) "ויקרא שם המקום מטה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה'". ובכאן כתוב מעורש ('כ' י"ג) "המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'" ומה פסע גדול מזה! הרי רב את יוצרו!

ומטה אמר (דב' א') "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמור: גב אתה לא תבוא שם", אם כן הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת, וכדברי הרב - (= ואם נפרש כדעת הרמב"ם) אין להם בכל המעשה חטא ופסע כלל!!

ומה שאמר הרב "לא מצינו בה' ית' שבע, אבל אמר: "קח את המטה... ודברתם אל הטלע... ותשקית את העדה ואת בעירם", דע כי כאשר צריכים במחיתם דבר, אע"פ שמתלוננים וחוטאים לו והוא רחום יכפר עון ולא יערר כל חמתו ולא יזכירנו ויתן להם שאלתם; וכן במים הראשונים (שם' י"ז) אמר בנחת רוח "עבור לפני העם... והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם", אע"פ שהיתה שם מטה ומריבה שהזהיר מפנה ולדורות. וכן במן (שם' ט"ז ד') "הנני מפטיר לכם לחם מן השמים" בדרך אהבה וחבה; אלא שאמר בסוף בדבור השני (שם' ט"ז י"ב) "שמעתי את תלונות בני ישראל", הודיע להם חטאם בלבד; אבל כאשר יתלוננו חנם, ישפוך עליהם חמת אפו.

ובכאן עוד רמז לקצף גדול וחייב מגפה, שנ' ('כ' ו') "וירא כבוד ה' עליהם" שרומז אל הקהל הנזכר... כאשר תראה במרגלים, וביום קרח וממחרת,

והתיימה על הרב, שהרי מקרא מלא הוא (תהל' ק"ו) "ויקצפו על מי מריבה וירע למטה בעבורם", וימנה הכתוב החטא הזה עם הנסיונות הגדולים שנסו את ה' במדבר.

והקרב מן הדברים שנאמרו בזה, והוא טוב לדחות השואל, הם דברי רבנו חננאל, שכתב, כי החטא הוא מאמרם "נוציא לכם מים" וראוי שיאמרו "יוציא ה' לכם מים!" כדרך שאמרו (שמות ט"ז ח') "בתת ה' לכם בערב בשר לאכול..."; וכן בכל הנסים יודיעם כי ה' עמם להפליא! ואולי חשבו העם, כי מטה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הטלע הזה, וזהו (דב' ל"ב נ"א) "לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל".

ובמעשה הראשון בצור בחורב (שם' י"ז) אמר "הנני עומד לפניך שם על הצור" והטבעים זקנים רואים עמוד הענן עומד על הצור, והנס מתפרסם, כי מעשה ה' הגדול הוא. אבל בכאן לא ראו דבר, וטעו במאמדם של מטה ואהרן.

ויחכן שיאמר בזה "מעלתם ביי", כי הנהגה מן ההקדש נקרא מעילה.

וכן "מרייתם פי", שהוא צוה "ודברתם אל הטלע לעיניהם" והטעם שאתקדש לעיניהם, או שניתם דברי, כן (יחזקאל ה') "ותמר את משפטי", כי לא צויתי שיאמרו ככה. ויהיה "לא האמנתם ביי" יוצא אל בני ישראל או הוא לשון חזק: לא התחזקתם להקדישני לעיניהם, מן (נחמיה י"א כ"ג) "ואמנה על המסודרים דבר יום ביומו", "היתד התקועה במקום נאמן" (ישעיה כ"ב).

והאמת כי הענין טוד גדול מסתרי התורה...

1. שני חטאים שונים מוצא הרמב"ם במעשה מטה. אלו הם?
2. הסבר את המקומות המסומנים בקו.
3. כיצד סותר הרמב"ן את דברי חז"ל המובאים ברש"י?
4. חמש טענות טוען הרמב"ן נגד הרמב"ם, אלו הן?
5. פרק ו' "וירא כבוד ה' אליהם" מוזכר גם בדברי הרמב"ן בר' י"ח ב' (והובאו הדברים בגליון וירא תש"ז). האם מסכימים דבריו שם לפסוק זה עם דבריו כאן?

6. מהו יחסו של הרמב"ן לדברי רבנו חננאל?

7. השווה את דעת ר' חננאל המובאים ברמב"ן אל דברי בעל ס' העיקרים המובאים בגליון תש"ו (ומועתקים בחש"ג). מה ההבדל בין שתי הדעות?

טאלות וגה תשובות נא לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.